

Рецензия

От доц. д-р Николай Иванов Турлаков – ИИОЗ при БАН
За научните трудове на доц д-р Веселин Христов Дафов, представени за участие в конкурса за професор по професионално направление 2.3. Философия (Онтология, Предметна онтология, Субектна онтология), обявен от СУ „Св. Климент Охридски“ за нуждите на катедра „Философия“ в ДВ бр. 44/29.05.2018 г.

По обявения конкурс за академичната длъжност „професор“, по професионално направление 2.3. Философия (Онтология, Предметна онтология, Субектна онтология) за нуждите на катедра „Философия“, Философски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, доц. д-р Веселин Христов Дафов е единствен кандидат. Той е приложил необходимите документи за участие в конкурса, които включват копия на диплома за висше образование, диплома за образователна и научна степен „доктор“ и документ (удостоверение) за академичната длъжност „доцент“. Доц. Дафов завършва висше образование, специалност философия (с образователно-квалификационната степен „магистър“) в СУ „Св. Климент Охридски“ през 1997 г. През 2003 г. той защитава дисертационен труд на тема „Мислещо и действителност“, с което придобива образователната и научна степен „доктор“. Доц. Дафов има две едногодишни специализации. Първата е проведена през 1995-1996 г в центъра за „Философия за деца“ към ФФ на СУ, а втората – през 1996-1997 г. в центъра за „Философско изследване“ на Глазгоуския университет. От 1999 г. до днес доц. Дафов работи във ФФ на СУ, катедра „Философия“, а от 2013 г. той заема академичната длъжност „доцент“.

Спазени са всички изисквания за хода на настоящия конкурс.

Доц. Дафов участва в конкурса с три монографии:

1. *Моменти онтология* (2014), изд. Проектория, София, 115 стр..
2. *Онтологически проектории* (2018), изд. Парадигма, София, 242 стр.
3. *Ставания и направления* (2018), изд. Парадигма, София, 247 стр.

В приложената авторска справка за приносния характер на представените трудове, доц. Дафов отбелязва, че в първата и втората монографии напълно новото и неизползвано досега за процедури или конкурси съдържание е съответно 80 и 85 %. Третата и най-обемна монография, *Ставания и направления*, съдържа изцяло ново и непубликувано досега съдържание. Доц. Дафов е

приложил списък на всички свои научни публикации, където, заедно с предложените за участие в конкурса трудове, са посочени 5 монографии, 10 статии в научни списания, 14 статии в сборници и научни поредици, 6 оригинални научноизследователски, научни и научно-приложни разработки, 22 научни проекта, три от тях на английски език и 11 научни ръководства на студенти и докторанти, 6 от тях на английски език.

Познавам доц. Дафов от времето на студентските ни години и още тогава бях впечатлен от неговия изявен и последователен интерес към онтологията и по-специално към разработваната в катедра „Философия” от проф. Александър Андонов субектна онтология. Освен активното участие в организацията на много студентски инициативи по онтология, доц. Дафов беше главен организатор на постоянния студентски семинар по „Диалектическа онтология”. Още като студент той започна работа по преподаване на философия за деца, а по-късно, на основа на субектната онтология, създаде успешна методика по философско консултиране. Мога да кажа, че днес доц. Дафов е един от утвърдените преподаватели и учени у нас в областта на онтологията.

Ще разгледам представените за конкурса от доц. Дафов монографии по реда от неговата авторска справка за техния приносен характер, но преди това искам да изкажа своето общо впечатление. Представените работи са образци на разработваната от десетилетия във ФФ на СУ субектна онтология. Това са работи, в които се показва как да учиш онтология, да преподаваш онтология и да мислиш онтологически означава не да теоретизираш, не да историцизираш, а преди всичко да онтологизираш – да създаваш философско понятие и идея за смисъла на битие. Онтологическото създаване е субектно, когато в него самият субект се пресъздава като субектност, доколкото създава създаването. Макар че ползва доста активно и в някои отношения безкритично Хегеловия философски език и разбиране за битие (Хегеловата системна схематика и категориално подразделяне) при подредбата (разбора) по онтологична конкретност на създаваните онтологични смисли и Хегеловата спекулативна диалектика при описанието на възможни онтологични преходи и преобразувания, както и Аристотеловите категориални разграничения (преди всичко от „Категории” и „За душата”), в разработваните от доц. Дафов онтологизации е видно херменевтико-феноменологичното начало на автентичното онтологизиране. Това е неизбежно, защото не е възможно да онтологизираш (да създаваш

понятност или идея за „всичкото” или „всеобщото”, по израза на доц. Дафов) само с теоретизиране върху казаното от други онтолози, без да започнеш с описание или тълкуване на това, което конкретно се открива в един конкретен опит като разбиране за битие. Всъщност, едно от големите достойнства на субектната онтология, което се демонстрира по най-добрия начин и в работите на доц. Дафов, е както вниманието към извършваното в собствената работа, така и способността за коректно различаване и преценка на философски нагласи и подходи, с оглед на това, което в тях действително се осъществява (създава, става) като онтологическа понятност и познание.

1. Монографията „Моменти онтология” представлява сборник от вече публикувани, но и нови авторски статии и студии. Връзката между тях е методологична (от упражнявания „субектно-онтологичен подход”), но и тематична (през основната проблематика на субекта). Водеща в субектното онтологизиране при отделните разработки от доц. Дафов е темата за философската откритост по отношение на философстването и получаваните философски резултати. В статията за Декарт доц. Дафов успява да покаже как от субектна гледна точка „гаранцията за това дали нещо е така или не е така” трябва да бъде търсена не в друго, а в „този, който взаимодейства с „това” или „онова”. От друга страна именно от “процедурите на това взаимодействие се получават особеностите на едно или друго разумно” (75). Според мен, основният принос по темата за философската откритост и получаваните философски резултати, се състои в проведените от доц. Дафов онтологични разлики, от една страна, между „започване” и „начало” на философстването и от друга – между „това, което човек прави и резултатите от това, което се прави” (17). В последната статия от сборника, доц. Дафов провежда една друга важна разлика, която може да бъде отбелязана като принос, а именно разликата между субектната реалност и действителността, с която „субектното участва във взаимодействия, но не в достойнството си на субектно” (113). Провеждането на тази разлика е важно, от една страна, за да се избегне т.нар. „присъждане на субектност”, а от друга – за да се избегне неправилното отъждествяване на дадена действителност с определена субектност.

Въпросите ми тук са следните: Изчерпва ли онтологията на „субектната реалност” и по-специално на „мислещото субектно” онтологията на човешкото битие? Допустимо ли е изобщо да говорим за „реалност” при човешкото битие?

Как се „самосъздава” субектната реалност – отвъд история и език или, напротив, историко-събитийно? Ако „субектната реалност” е крайна и историко-събитийна, а не субстанциална или абсолютна Субектна реалност, това, което успешно можем да осъществяваме като “субектна онтология”(съзнателно или не, както и в представените тук работите), тоест това, което всъщност става, отвъд рефлексията върху това, което правим, не е ли по-скоро един вид херменевтика на дадено разбиране и смисъл за битие, откъм тяхната събитийност и автентичност, отколкото наука, по изрече на Аристотел, за „всичкото, без да познаваме всяко нещо по отделно” (1-8)?

2. В своята авторска справка, доц. Дафов посочва, че предисторията на монографията „Онтологически проектории” се намира в неговата дългогодишна практика „в областите на философия с деца, философско консултиране и онтологическите изследвания”. Тази монография също представлява сборник от писани по различно време статии и студии. Тук основната тема от „Моменти онтология” отново е водеща, но на преден план изпъква, ако мога така да се изразя, практически ориентираното диалогизиране и въвличане в процеса на онтологизиране. Според доц. Дафов, в „Онтологически проектории” се показват възможностите на философстването да остава ангажирано с онтологическите основания и измерения на субектното”. Работата съдържа три части, а именно – теоретични, ситуационни и онтологични проектории. Донякъде това групиране е условно, но, според мен, в него е заложена идеята за онтологизирането като изучаване, преобразуване и практика (приложение, „действително осъществяване”). Докато в първата част се провеждат „теоретични обоснования на решаващи за онтологията на разумната субектност положения”, а във втората се представят „изследвания на особени реалности, мислени като ситуации”, то третата част е най-интересна именно с това, че в нея се показва „реалността на проекторията като единство на теоретично, ситуационно и действително осъществяване на философското”. Несъмнено тук големият принос на доц. Дафов е именно въвеждането на термина „проектория” – в представянето на онтологизирането като проектно създаващо, като „проектория”. Изобилстват примерите за авторски упражнения и игри. От тях става виден успешният и плодотворен практически опит в работата на доц. Дафов по философия с деца и философско консултиране. Целта на тези упражнения и игри не е някакво налагане на изучаване, а стимулиране и подпомагане на създаването от всеки

участник на нужната за запитването на онтологически въпроси нагласа. В това отношение, големият успех на доц. Дафов се състои в умелото професионално ръководство по пътя към тази цел, тоест в способността да въвлече, подпомогне и приобщи своите слушатели като „радетели” в онтологичната проблематика и проектория. Като постижение може да бъде отбелязано това, че с добавяне на наставки и създаване на нови съставни думи, доц. Дафов находчиво успява да насочи вниманието на студентите от питането като питане за непосредствено даденото отделно нещо към питането като питане за подлежащото (субстанциалното) или, по думите на автора, за „категоризиращото”. Например, такива питання за отделното в обичайните въпросите „кое”, „какво”, „къде” и т.под. се насочват и преобразуват като въпроси за „категоризиращото” с помощта на съставни думи като „Кое-тото”, „Какво-тото”, „Къде-тото” и т.н. (Всъщност тези съставни думи биха могли да се изписват от доц. Дафов без тирета, защото в тях не се пита за феномен, който има различни (носеци от себе си определения), но неразделни в единството на феномена страни, а за еднородност – „тото”-то няма собствено определение). Тук обаче трябва да се има предвид и нещо друго – разликата между частно-научното питане за „категоризиращото” и философското, тоест разликата между частно-научното „защото” и философското „защото”. Ако в първия случай имаме питане за „битието” (като същността) на едно съществуващо, по силата на което то **реално** (обективно) съществува, във втория – ние питаме за битието като Битие, за смисъла на битие. Философският въпрос за смисъла на битие не е питане за реалности, нито пък питане за „всичкото” (било то като съвкупността на всичко или като присъствието във всичко) или всеобщото изобщо. Тази разлика трябва да се има предвид, но е съмнително (според мен, невъзможно) дали тя може да бъде удържана, ако оставаме при класическото разбиране за „битие” като най-общото и неопределено понятие в основата на съществуващото, тоест при разбирането за битието като присъствие.

3. Според мен, най-новата монография на доц. Дафов заслужава специално внимание. „Ставания и направи” не просто е най-обемната, но, според мен, най-зрялата и представителна работа от представените за участие в конкурса. Мога да кажа, че тук субектното онтологизиране е разгърнато, ако мога така да се изразя, в пълния блясък на неговата сила. Работата е колкото увлекателна, толкова и провокираща. За съжаление, ограниченият формат на научната

рецензия не ми позволява да взема отношение към всички страни и детайли на работата, които ми се струват важни. В своята авторска справка, доц. Дафов коректно отбелязва, че главните резултати се представят „през разликата между ставане и направа, като се обосновава ролята на философското мислене като грижа и отговорност за всеобщността на ставането спрямо особеността на всяка една направа”. За да се разгърне тази разлика са използвани примери с онтологизациите на подръчни вещи като стол, маса и обувка. В тези примери е показано, че онтологизирането като конкретна направа в случая има своето „битие” от „ставането на столоеещият, седналият и крачещият [човек]”. На съответните места при тези онтологизации, доц. Дафов отбелязва, че “небитието на стола е седалката” (58), че “небитието, от което масата става, е битието на таблата, на подноса, на поднесената човешка длан, на направеното като на длан” (73) и че “конкретното небитие на обувката е подметката” (85).

Мислейки върху казаното по този начин от доц. Дафов, реших да попитам един колега от Института следното: Ако приемем, че небитието на стола е седалката, то какво, например, е небитието на обувката? Без да се замисля, колегата отговори: Подметката. Разбира се, моят колега има философски опит, но аз съм убеден, че ако задам този въпрос на всеки един средно-интелигентен човек, ще получи сходен, ако не същият отговор. Дали обаче нещата са толкова очевидни и прости при онтологизирането? Какво печелим (като онтологично разбиране и познание) и какво рискуваме в неминуемата редукция и формализъм с посочването (с именуването) на небитие при такива вещи като стол, маса, обувка и т.н.? Доц. Дафов казва, че, например, „за да се посочи ставането на маса означава първо да се посочи небитието, от което масата става” (73). Тоест, когато онтологизираме ние следва да започнем от ставането, преди да имаме станалото. Това звучи добре, но проблемът е, ако използваме конкретните примери, как е възможно преди да **е**, да **бъде**, да **има** (понятност и вещност на) стол, маса или обувка да различим едно “конкретно небитие”, което да наречем “седалка”, “табла” и “подметка”? Откъде идват тази наименования, ако те не са произволни и условни? Не са ли взаимновъзникващи, взаимносвързани и взаимноопределящи се определенията, които наричаме „конкретно небитие” и конкретно битие”? Не правим ли тук точно обратното на това, което бихме искали да направим? Тоест, не изпадаме ли тук в мислене на ставането, на творческото, доколкото ставането на понятността за стол, преди конкретната

направа, е именно творческо създаване от нищо, от вече станалото, от определености на вече направеното, а именно – в случая, от вече наличната и подръчна вещност на стола, масата и обувката? В историята на философията отличителен пример за мислене (описание) на ставането от вече станалото е Хегеловата спекулативно-диалектическа логика. Проблемът обаче е в това, че такава „логика” и „диалектическа необходимост” не съществува в (преди) творческия акт и историята, които, смея да твърдя, са изрази на човешката свобода и автентичност, а не на причинно-следствена необходимост. Когато разликите в човешкото разбиране са автентични, те не се отнасят една към друга като противоположни, за да бъдат снети в нещо трето. Ако имаме предвид това, трябва да кажем, че в разиграния от доц. Дафов диалог между един въображаем Сократ и общар, самият Сократ не би могъл да отговори на въпроса, с който упорства. Защото би било абсурдно Сократ, а с него и философията, да изхожда от убедеността и да твърди, че, когато се твори (когато се създава понятност), е възможно изначално да бъдем наясно какво се прави и какво става. Всъщност трудността, до която Сократ довежда своите събеседници, а и себе си, е трудността да се говори за създаването на понятността, за това как “става” понятността? Тази трудност е непреодолима, защото творческият процес, какъвто е създаването на понятие, не може да бъде формализируем – няма форма (логика) или формула на творческия успех. Творчеството и автентичността са принципно невъзпроизводими. Тук философът трябва да бъде изключително честен и да не надценява своето дело – творецът всеки път започва от “нищото” и нищо отнапред не може да гарантира неговият успех. В частност това се отнася и за самият философ и неговото философско дело, ако то не е свързано просто със заучаване, а с познание и разбиране. Изобщо, може да се каже, че там, където успехът е гарантиран, не става дума за познание и творчество, така, както там, където няма риск, не съществува неизвестност и опасност. Доц. Дафов търси гаранция за онтологичното познание в “субектната” и доразработена от него като “проектна” онтология – в онтологизирането като „проектория”. Възможно ли е обаче да останем при идеята и стремежа да познаем „всичкото” отвъд особеностите на отделното и в същото време да оставаме открити за онези автентични разлики в мисленето, които не могат и не бива да бъдат редуцирани до противоположността на нещо друго, за да бъдат доведени до противоречие с

него и снети в нещо трето? Когато се казва, че субектът е субект, защото „създава създаването” и самосъздава себе си, това безспорно е така, но, според мен, е важно да се допълни, че нищо не може да гарантира отнапред успешно самосъздаване и „създаване на създаването”. Човекът е крайно същество и неговите онтологизации са неминуемо и винаги перспективни, в смисъла, в който Ницше противопоставя перспективизма на абсолютизма.

Ако се върна отново към конкретните онтологизации, извършени от доц. Дафов, за да не бъда голословен, бих могъл да попитам и да се опитам да развия мисълта си от следния пример – какво правим и какво става, когато леко свиваме прибрани пръстите на своята ръка? Очевидно това, което правим, е шепа, а това, което става – кухня, празно място. Кухини по-напред има в скалите, в дънерите на стари дървета, в земята, водата от извора е в кухня, но онтологическата разлика тук е в това, и, според мен, именно тази разлика трябва да се изтъкне, че когато правим кухня със своята ръка, ние правим една такава кухня, в която не само нещо може да се задържи, но която лесно можем да поднесем. Освен със своята шепа, можем да направим по много други начини кухни, които да можем лесно да носим и поднесем. Онтологически същественото в чашата е подносимата с лекота кухня, която сме се научили някак да създаваме (било то най-напред с шепа, с издълбаване в камък или в дървено кубче, с оформянето на дупка в глината и т.под.), а не предметности като нейното „столче”, дъно и стени. И така, кое е „конкретното небитие” на чашата? Как изобщо даваме отговор на такъв въпрос? Когато сме в планината, ние можем да използваме камък, буца твърда пръст, дървен пън и т.под., тоест нещо твърдо и издигнато на определено в дадени граници разстояние от земята, за да “седнем” (да отпуснем на него тялото си) или да поставим върху него от раницата си разни неща така, щото да можем лесно да “станем” (да се изправим) или лесно и бързо да вземем, лесно и удобно да ни бъдат “под ръка”, тези неща. То обаче се превръща в седалка, в табла или в легло едва тогава, когато, ако мога така да се изразя, ние го “изваждаме” от смисъла на неговото налично битие, “онищостяваме” го спрямо това битие и го превръщаме (създаваме го) в определеност на едно друго битие – подръчното битие на стол, маса или легло. По същия начин, при “ставането” на обувката в началото ние нямаме подметка, но, например, полепнала и засъхнала по краката кал. Направата на прикрепена и удържаща се към стъпалото плоскост, която ще

наречем “подметка”, се ражда в ставането на идеята за създаване на независима от случая и удобна за ходене защита на човешкото стъпало и крак, която да бъде прикрепена към него – цялост, от която подметката при обувката, както и седалката при стола, е само част. Защо казваме, че „конкретното небитие” на стола е седалката, а не например неговите крака, защо за обувката казваме „подметката”, а не връзките или каишките, чрез които подметката се връзва за крака – та нали едва тогава подметката става подметка – в цялостта на обувката?

Интерес в работата на доц. Дафов представлява осъществената от него критика на онтологическия „приоритет” на времето и пространството в класическата метафизическа традиция и съвременната философия. Оригинална е тезата на доц. Дафов, защо „философията се е сложила така”, че време и пространство имат този приоритет. Според него, това се дължи на особеното място, което времето и пространството „заемат в спектъра на разгръщането на органичното като това, което е между (но не в пространствения смисъл) предметното (субстанциалното) и субектното (живото)” (95). Новаторски и приноси са изведените от доц. Дафов в третата част на книгата ставания на пространството, времето и количеството като ставане на проективната съзнателност. Тази част е много добре промислена и богата на прозрения. Засегнатите в нея теми са толкова многосложни, така преплетени и свързани една с друга, че не могат да бъдат изброени, без да бъдат изцяло преразказани. Единствената ми забележка тук, както и към всички работи на доц. Дафов, е понякога прекаленото, ако мога така да се изразя, „насилване” от негова страна на езика при създаването на непривични думи и изрази. Ако създаването на глаголи и отглаголни съществителни като „столее” и „столеещият” може да се приеме, то какво да кажем за израз като „колкото-толковастното същество” (235). Явно става дума за „същество”, което по своето битие е „колкото-толкова”, а не нещо повече или по—малко?! Изобщо, смятам, че този начин на изразяване не просто прави стила на изложение тежък и трудно четивен, но изкуствено затруднява разбирането, без да казва нещо повече от това, което би могло да се каже и отбележи много по-просто.

Разбира се, нищо от това, което казвам по-горе и което би могло да се възприеме като „критични бележки”, не омаловажава безспорните научни приноси и достойнства в работата на доц. Дафов. Напротив, моите спонтанни

размишления са породени от интереса към тази работа, от уважение към постигнатото в нея, от нейната увлекателна сила, последователност, промисленост и кохерентност. В един по-широк план, моите несъгласия и критики към стила и подхода на т.нар. „субектна онтология” не са отхвърлящи и nihilистични, а точно обратното – те са породени от желанието ми този стил и подход в разработването и преподаването на онтология у нас да получи по-нататъшно развитие и утвърждаване, да не остава заслепен от своите успехи, но да се стреми да бъде открит, активно търсещ и борещ се със своите слабости и ограничения.

Посочените в авторската справка приноси са ясно формулирани и отговарят на постиженията в предложените за конкурса монографии.

Нямам съвместни публикации с доц. Дафов.

В заключение искам да отбележа нещо, за което вече загатнах и което ми се струва изключително важно в контекста на философския живот у нас – формирането на една трайна българска традиция и терминология в разработването и преподаването на онтология в ФФ на СУ. Според мен, това е един от пътищата за превръщане на българската философска мисъл в българска философия.

След всичко казано дотук, въз основа на най-високата ми оценка за значимите научни постижения и приноси в предложените за конкурса монографии, както и за успеха в цялостната научна и преподавателска работа на кандидата, давам своя категорично положителен глас и предлагам на уважаемите членове на Научното жури да гласуват единодушно в подкрепа на кандидатурата на доц. д-р Веселин Христов Дафов да бъде назначен на длъжността “професор” по професионално направление 2.3. Философия (Онтология, Предметна онтология, Субектна онтология), обявен от Софийски университет „Св. Кл. Охридски за нуждите на катедра “Философия”.

София, 02.11. 2018 г.

(доц. д-р. Николай Турлаков)

Подпис: